

Секція “АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ДОШКІЛЬНОЇ ТА ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ В КОНТЕКСТІ СУЧАСНИХ ОСВІТНІХ СТРАТЕГІЙ”

*Галина Тарасенко,
доктор педагогічних наук, професор*

ОРГАНІЗАЦІЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ ПРАКТИКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ У КОНТЕКСТІ КУЛЬТУРОЛОГІЧНОГО ПІДХОДУ

У статті йдеться про культурологічні вектори організації педагогічної практики майбутніх учителів початкових класів. Зокрема презентовані можливості реалізації аксіологічного і технологічного підходів до виховної роботи зі школярами у процесі педагогічної практики

Ключові слова: *вчитель початкових класів, педагогічна практика, культурологічний підхід, аксіологічна і технологічна культура виховного процесу*

Галина Тарасенко

ОРГАНИЗАЦИЯ ПЕДАГОГИЧЕСКОЙ ПРАКТИКИ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ НАЧАЛЬНЫХ КЛАССОВ В КОНТЕКСТЕ КУЛЬТУРОЛОГИЧЕСКОГО ПОДХОДА

В статье раскрыты культурологические векторы организации педагогической практики будущих учителей начальных классов. В частности презентованы возможности реализации аксиологического и технологического подходов к воспитательной работе со школьниками в процессе педагогической практики.

Ключевые слова: *учитель начальных классов, педагогическая практика, культурологический подход, аксиологическая и технологическая культура воспитательного процесса.*

Galyna Tarasenko

ORGANIZATION OF PEDAGOGICAL PRACTICE OF FUTURE JUNIOR SCHOOL TEACHER IS IN CONTEXT OF CULTUROLOGICAL APPROACH

In the article the connection the culturological vectors of organization of pedagogical practice of future junior school teacher. In the article the ways of realization of value and technological approach are reasonable near education of schoolchildren in the process of pedagogical practice.

Key words: *future junior school teacher, process of pedagogical practice, culturological approach, value and technological culture of educational process.*

Аналіз методологічних підходів до розв'язання нагальних проблем педагогічної освіти засвідчує, що одним з оптимальних є культурологічний підхід, який покликаний уможливити розв'язання педагогічних ситуацій різної складності на основі застосування соціокультурних знань. У вирішенні завдань практичного характеру він є специфічним дидактичним засобом, що забезпечує формування у студентів-практикантів готовності до пошукової діяльності в постійно змінному соціокультурному середовищі.

Роль культурологічного підходу у розбудові освітніх процесів знайшла висвітлення в роботах сучасних дослідників (В.Андреев, В.Аніщенко, Є.Бондаревська, Т.Зюзіна, І.Зязюн, В.Крайник, Н.Крилова, О.Падалка, В.Сластьонін, Н.Тверезовська Г.Чередніченко, О.Шевнюк, Н.Щуркова та ін.). Питання безпосередньої реалізації культурологічного підходу в професійній підготовці вчителя аспектно розкриті в дослідженнях, присвячених вивченню теоретичних і методичних засад організації педагогічної практики майбутніх учителів (Н.Бражник, М.Дементьева, Г.Кіт, Л.Кравець, В.Кудіна, О.Матвієнко, І.Мороз, Б.Нестерович, С.Ніколаєва, Д.Рахманова, М.Сметанський, М.Соловей, Є.Спіцин, Л.Хомич, О.Ярошенко та ін.). Утім особливості застосування культурологічного підходу в системі професійної підготовки вчителя початкової школи допоки вивчені доволі побіжно.

Культурологічний підхід у професійній освіті розуміємо як бачення її завдань крізь

призму культури, тобто це розуміння фахової підготовки найперше як культурного процесу, що здійснюється в культуродоцільному освітньому середовищі, всі компоненти якого сповнені людськими сенсами і служать людині, що вільно виявляє свою індивідуальність, здатна до культурного саморозвитку і самовизначення у світі культурних цінностей. Згідно сучасних дослідницьких тенденцій, культурологічний підхід до системи підготовки вчителя початкових класів схильні тлумачити як практико-орієнтований інструмент комплексного осмислення ролі соціокультурного досвіду у навчально-виховній роботі зі студентами на тлі послідовної адаптації такої роботи до специфіки педагогічної взаємодії майбутнього вчителя з дітьми молодшого шкільного віку [1; 2]. Тому найперше культурологічний підхід допомагає сконцентрувати увагу на ціннісно-орієнтаційному змісті практичної підготовки студентів до роботи з учнями початкових класів.

Якщо прицільно вивчати функціональне поле культурологічного підходу в контексті сучасної освітньої практики, то слід констатувати, що він значно збагачує професійно-педагогічні функції вчителя. Культурологічний аналіз як засіб пошуку і переробки соціокультурної інформації розширює особистий інформаційно-гносеологічний простір педагога, збільшує об'єм професійного тезауруса, збагачує індивідуальну картину світу і, врешті, послідовно гуманізує професійно-педагогічні позиції учителя.

Культурологічний підхід обумовлює оновлення вектору організації педагогічної практики майбутніх учителів початкових класів. Оскільки педагогічна практика допомагає студенту не лише поглибити теоретичні знання, але й отримати досвід їхнього застосування у роботі з дітьми, то саме тут коригується ціннісно-мотиваційна основа майбутньої педагогічної діяльності, що згодом детермінує успішний перебіг становлення професійної культури вчителя [4; 6]. Саме практична робота в школі закладає міцний фундамент професійно-педагогічної культури як інтегративного соціально-психологічного утворення в структурі особистості вчителя, яке визначає світоглядні орієнтири, ціннісні установки, загальну концепцію життєвих прагнень і позицій. Зрозуміло, що професійну культуру педагога ніяк не можна спрощувати до системи спеціальних, вузькопрофесійних знань, умінь і навичок. Це поняття є ширшим і включає весь духовний потенціал особистості вчителя, інтелектуальні, емоційні та практично-дійові компоненти його свідомості.

В процесі педагогічної практики майбутній учитель початкових класів отримує реальну змогу осмислити власні культуротворчі функції. Саме тут стає очевидним, що забезпечити самодостатні критерії моральності тих чи інших форм свідомої активності педагога на шляху до розв'язання освітніх проблем здатна лише культура. Адже тільки в межах власної культури і відповідно до міри її розвитку майбутній учитель узгоджує педагогічну технологію із системою особистісних цінностей [7]. Процес виховання якраз і є місцем та способом самореалізації культуротворчих функцій педагога, які є репрезентом якості успадкування ним суспільної культури та втілення її норм у педагогічній діяльності.

У процесі педагогічної практики студенти вчаться підходити до виховання з культурологічних позицій, тобто як до організації всієї життєдіяльності дітей на рівні творчості в контексті культури. Реалізуючи культуротворчі функції виховання, майбутній учитель так чи інакше відмовляється від абсолютизації нормативно-регулюючих функцій. Це відмова від догматичного нав'язування дітям норм поведінки у певних ситуаціях [3]. Натомість студенти практикуються у створенні емоціогенних виховних ситуацій, які сприяють глибокому морально-психологічному засвоєнню учнями соціального досвіду самореалізації людини в навикишньому світі.

На основі культурологічного підходу методист має можливість формувати у студентів-практикантів здатність вирішувати різні типи навчально-виховних завдань: розпізнавати і класифікувати різні педагогічні явища у контексті культури; виявляти і порівнювати істотні загальні і відмінні ознаки соціокультурних і педагогічних феноменів; виокремлювати і описувати етичні і естетичні складові системи педагогічного спілкування.

Утім найбільшим, з нашого погляду, позитивом культурологічного підходу є те, що він орієнтує студента-практиканта на забезпечення належної аксіологічної і технологічної культури

освітньо-виховного процесу. Зокрема, *аксіологічна культура виховання* зобов'язує майбутніх педагогів відмовитись від безособистісної, безоцінної позиції щодо природи, суспільства і стати трансляторами етично виправданих ціннісних підходів до навколишнього, які накопичені у національному та загальнолюдському досвіді. В ході педагогічної практики майбутні вчителі набувають перший досвід передачі вихованцям не лише знань, але й досвіду осмислення культурних цінностей у контексті одвічних гуманістичних координат – Істини, Добра, Краси.

Аксіологічний підхід до виховного процесу є абсолютно необхідним на сучасному етапі розвитку освіти, адже навіть побіжний аналіз традиційних його парадигм оголюють їх відверто позааксіологічний характер. Саме в школі під час педагогічної практики студент отримує змогу критично осмислити цей феномен і переконатись, що освіта, позбавлена ціннісних орієнтирів, неминуче перетворюється на утилітарно спрямоване навчання. Це ж, врешті рещт, призводить до розчинення виховання у навчанні. Результатом такого спрямування освіти, яке виникло на запит індустріального суспільства, стало народження особливого типу індивіда – так званої “людини кібернетичної”, в структурі особистості якої закладена тенденція до руйнування. Таку людину характеризує технократичний тип мислення, ядро якого утворюють формально-логічні операції. Це зумовлює гіпертрофію раціонально-розсудкових підходів до світу, пригнічення образного мислення, деформацію творчої інтуїції, навіть певну моральну ентропію. Тому майбутній учитель початкових класів у ході педагогічної практики зобов'язаний розвинути уміння “настролювати” виховний процес на міцний ціннісний стрижень, повинен повсякчас піклуватися про органічне переплетіння знань з морально-естетичними цінностями, має забезпечувати розвиток не лише когнітивної, але й ціннісно-емоційної сфери дитини 6-10 років.

Великої ваги набуває професійна готовність майбутніх учителів забезпечувати *технологічну культуру виховання*. Це, насамперед, уміння студента-практиканта віднайти нетривіальні форми передачі дітям культурних норм і цінностей. Основою цього процесу не може бути прямий педагогічний вплив. Демагогічні заклики, моралізаторство, регламентовані вимоги, примус, заборони є абсолютно безперспективними, якщо йдеться про освоєння вихованцями культурних цінностей. Технологічна культура виховання, якої має прагнути кожний студент-практикант, передбачає перш за все особистісний вплив майбутнього педагога на систему ціннісних орієнтацій учнів. Основою цього процесу повинна стати спільна творчість вихователя і вихованців. Саме творчий діалог студента з дітьми зобов'язує його конструювати не формальні “виховні заходи”, а шукати витончені форми регуляції мотиваційних компонентів ставлення дитини до культурних цінностей.

Як засвідчує практика професійної підготовки вчителів початкових класів, студент-практикант з перших днів перебування в школі помічає, що вчитель значно переобтяжений дидактичними аспектами роботи, які є центральними у його педагогічній діяльності. Такий вчитель мимоволі сугестує студенту-практиканту певні пріоритети: першорядність навчальних завдань, абсолютизацію значення спеціальних фахових знань на фоні другорядності духовно-культурних основ педагогічної освіти. Значна частина вчителів перебільшує роль просвітництва у розв'язанні виховних проблем, відверто тяжіє до вербально-логічних форм впливу на дитячий інтелект і недооцінює можливості різнофакторного впливу на ціннісне ставлення учнів до світу. Студенти-практиканти досить швидко переконуються у цьому під час аналізу планів виховної роботи та спостережень за виховною діяльністю вчителя. Численні роз'яснення, розповіді, бесіди, якими перенасичена виховна робота в школі, відволікають студента від креативного пошуку способів збагачення виховних технологій. Натомість він спрямовує зусилля на пошук готових зразків виховної роботи. Це відвертає значну кількість майбутніх учителів від поглибленого аналізу ціннісної основи виховання, яка, власне, визначає мету реалізації цього процесу, а також детермінує технологічне розмаїття форм втілення.

На нашу думку, якість професійної підготовки майбутнього вчителя до виховної роботи безпосередньо залежить від культуроємкості змісту та організаційних форм педагогічної практики. Це передбачає створення таких умов, які б сприяли перетворенню майбутнього педагога на суб'єкт культури, тобто на розвинену індивідуальність із

сформованими культурно-ціннісними орієнтаціями, творчою установкою на взаємодію з навколишнім світом і на реалізацію власних культурних позицій у педагогічній діяльності.

Багаторічна підготовка майбутніх учителів початкових класів у Вінницькому педагогічному університеті дозволила напрацювати значний досвід організації виховної роботи студентів з молодшими школярами під час педагогічної практики. Провідним критерієм оцінки такої роботи є її культуротворча спрямованість. Перед майбутнім учителем початкових класів на період педагогічної практики висувуються взаємообумовлені завдання:

- здійснювати культурологічний вплив на ціннісну свідомість молодших школярів у процесі навчання, актуалізуючи з цією метою культурно-світоглядний потенціал усіх навчальних дисциплін, висвітлюючи етичні, естетичні, етнічні та інші аспекти функціонування конкретної науки в системі культури;

- забезпечити культуротворчу позакласну виховну роботу з дітьми на основі аксіологічної визначеності змісту та варіативності, технологічного багатства її форм.

Стратегічними напрямками культурологічно спрямованої виховної роботи визначені такі:

- ціннісно-орієнтаційний – залучення молодших школярів до процесу осмислення найвищих загальнолюдських цінностей і чеснот: свободи, справедливості, добра і милосердя, любові до вітчизни і батьків, поваги до старших поколінь, гуманного ставлення до природи та ін.;

- нормативно-регулювальний – ознайомлення учнів початкових класів з етичними, естетичними, правовими нормами взаємодії з природою і суспільством;

- творчо-спрямувальний – орієнтація дітей на різні форми творчої взаємодії з навколишнім світом на основі інтелектуальної, художньої та трудової активності.

У процесі педагогічної практики майбутні вчителі початкових класів набувають досвід гармонійного поєднання змісту і форм виховної роботи з дітьми. Зокрема, конструювання змісту виховного впливу підпорядковується певним центрам, які пропонуються студенту-практиканту для творчого опрацювання:

- * людина і природа – формування у школярів правильного ставлення до довкілля шляхом інтеграції світоглядного, морально-естетичного, екологічного виховання;

- * людина і суспільство – виховання громадянськості, патріотизму, законслухняності на основі засвоєння основних правил і норм співжиття людей у суспільстві; ознайомлення з конституційними правами та обов'язками;

- * людина і родина – формування правильного ціннісного ставлення до сім'ї та родинно-побутових відносин; виховання любові та поваги до батьків та старших поколінь; оволодіння нормами етноморалі щодо ставлення до батька й матері, брата й сестри, родичів на основі поєднання завдань морального, естетичного, статевого виховання;

- * людина і наука – формування зацікавленого ставлення до процесу наукового пізнання та до джерел знань; виховання належної поваги до розумової праці та інтересу до навчання в цілому;

- * людина і мистецтво – формування естетичного ставлення до національної та світової художньої культури; розвиток художніх смаків та уподобань; стимулювання творчої активності шляхом залучення до різних видів художньо-творчої діяльності [5].

У процесі практичної роботи в школі студенти вчаться також втілювати сконструйований зміст виховання у різноманітні його форми: бесіди (пізнавальні, етичні, художньо-естетичні); екскурсії (виробничі, художні, природознавчі); ігри (сюжетно-рольові, драматизації, подорожі); конкурси; вікторини; творчі години; трудові справи; свята (календарно-обрядові, сезонні, шкільні, родинні) та ін. У такій роботі майбутні вчителі початкових класів активно опановують алгоритми організації колективної творчої діяльності молодших школярів.

Збільшення культуроємкості педагогічної практики сприяє успішному формуванню освітньо-виховного потенціалу майбутніх учителів початкових класів, який отримує змогу самореалізації на різних рівнях свого функціонування:

- гностичний рівень актуалізується як сформована здатність до освоєння культурних норм ціннісного ставлення до світу та усвідомлення необхідності їх трансляції;

- емоційний рівень виявляється як нестримне бажання передати дітям досвід власного переживання суспільних проблем та культурних способів їх розв'язання;
- вольовий рівень визначає готовність майбутнього педагога свідомо спрямувати активність на самоосвіту з метою підвищення власного культурного рівня.

За умов культурологічного підходу до організації педагогічної практики у майбутнього вчителя зникає бар'єр «статусної» недовіри до функцій вихователя, формується готовність до реалізації принципу виховуючого навчання, народжуються ідеї-концепти культурологічно спрямованої виховної діяльності, підвищується креативність професійного мислення й поведінки на основі особистого культурно-ціннісного зростання.

Література:

1. Аніщенко В. Культурологічний підхід у професійній підготовці вчителя / В.Аніщенко, О.Падалка // Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи: зб. наук. пр. / [редкол. Л.Б. Лук'янова (голова) та ін.]; Ін-т пед. освіти і освіти дорослих НАПН України. – Ніжин : Видавець П.П. Лисенко, 2013. – Вип. 6. – С.104-108.
2. Крайник В.Л. Культурологический подход к профессиональной подготовке педагога / В.Л.Крайник // Вестник Томского государственного педагогического университета. – 2004. – № 5. – С.49-52.
3. Матвієнко О.В. Організація педагогічної практики з виховної роботи у початковій школі: Посібник для викладачів, студентів педагогічних навчальних закладів / О.В.Матвієнко. – К.: Стило, 2003. – 124 с.
4. Мороз І.В. Педагогічна практика студентів у загальноосвітніх навчальних закладах: навч. посібник / І.В. Мороз, О.Г. Ярошенко. – К., 2003. – 90 с.
5. Нестерович Б.І. Організація музично-виховної роботи з молодшими школярами в контексті компетентнісного підходу до педагогічної практики майбутніх учителів початкових класів: метод. посібник / Б.І.Нестерович. – Вінниця : ВДПУ, 2008. – 61 с.
6. Педагогічна практика студентів у загальноосвітніх навчальних закладах (освітньо-кваліфікаційні рівні «бакалавр», «спеціаліст»): начальний посібник / Уклад.: Соловей М.І., Ніколаєва С.Ю., Спіцин Є.С., Кудіна В.В., Бражник Н.О., Демчук В.С. – К.: Ленвіт, 2010. – 133 с.
7. Сметанський М.І. Навчально-виховна практика студентів педагогічного університету: методичні рекомендації / М.І. Сметанський. – Вінниця : ВДПУ, 1999. – 48 с.

*Оксана Деркач,
кандидат педагогічних наук, доцент*

ДО ПРОБЛЕМИ ДУХОВНО-ЦІННІСНОЇ ІДЕНТИФІКАЦІЇ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ ЗАСОБАМИ АРТ-ПЕДАГОГІКИ

Проблема формування духовно-ціннісного світогляду студентської молоді завжди знаходилася в полі зору провідних вітчизняних та зарубіжних вчених, проте найбільшої гостроти вона набула сьогодні, на зламі століть. Ми живемо у час переоцінки цінностей минулого та сьогодення, коли екзистенційні кризи досягли стадії піку свого загострення. В умовах політичної та економічної кризи, що має місце нині в Україні, на перший план все частіше виходять цінності життя людини, її внутрішнього світу та почуттів. Все це спонукає до переосмислення концептуальних засад фахової освіти майбутніх педагогічних працівників, що мають стати носіями та трансляторами нової, гуманістично-ціннісної парадигми, особливо в умовах превалювання знанневоцентричних парадигм, що спрямовують людство «шляхом розвитку розуму», а не «серця». Як зазначає Є.Бондаревська, така неухвага традиційної педагогіки до проблем особистості і викликала «кризу особистісних смислів». Виховання перестало відповідати на питання «Як жити гідно?». А коли виховання не може відповісти на це питання – воно стає непотрібним [3, 121].

Тож цілком закономірною відповіддю на виклики часу стала зміна пріоритетів сучасної філософії освіти. Мова йде про Людиноцентризм – нову якість філософсько-освітнього розуміння Людини, орієнтовану на виявлення внутрішніх, глибинних основ її буття, дотичних до вищих смислів життя та діючих через енергію мислення [7, 4-5]. Постає потреба у гуманітаризації освітнього простору, що, на думку Г.Тарасенко, заснована на «любові до Людини, а не лише на знаннях про неї» [7, 8].

Працюючи над створенням нової теорії і практики вільного розвивального виховання,